

PEDAGOG IJODIY FAOLIYATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI TALABA SHAXSINI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

Дусмухамедова Шоира Акбаровна.

*Ўзбекистон халқаро ислом академияси “ Дин психологияси ва педагогика ” кафедраси
доценти , психология фанлари номзоди*

Аннотация. Мақолда talabaning ijodiy faoliyati masalalari ochib berilgan, talabaning ijodiy salohiyati tarkibi faoliyat sohalari majmui sifatida ko'rib chiqiladi. Pedagogik ijodkorlikning turli darajalari xarakterlanadi. Shuningdek, ijodkor pedagog shaxsining talabalarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga ta'siri tahlil qilinadi..

Калит so'zlar: talabaning ijodiy faoliyati, pedagogik mahorat, shaxsning ijodiy salohiyati, shaxsni rivojlantirish

ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ

Дусмухамедова Шоира Акбаровна.

*Доцент кафедры «Психология религии и педагогика» Международной исламской академии
Узбекистана, кандидат психологических наук*

Аннотация. В статье раскрываются вопросы творческой деятельности педагога, структура творческого потенциала педагога рассматривается как совокупность сфер деятельности. Характеризуются различные уровни педагогического творчества. А также анализируется влияние личности творческого педагога на развитие личностных качеств студентов.

Ключевые слова: творческая деятельность педагога, педагогическое мастерство, творческий потенциал личности, развитие личности

PECULIARITIES OF TEACHER'S CREATIVE ACTIVITY AS A FACTOR OF STUDENTS' PERSONALITY DEVELOPMENT

Annotation. The article reveals the issues of the teacher's creative activity, the structure of the teacher's creative potential is considered as a set of areas of activity. Different levels of pedagogical creativity are characterized. It also analyzes the influence of the personality of a creative teacher on the development of personal qualities of students.

Key words: teacher's creative activity, pedagogical skills, personality's creative potential, personality development

Ijodiy faoliyat pedagogdan etarlicha yuqori darajadagi bilimni, tajribani, faollikni, yuzaga keladigan yoki belgilangan pedagogik vazifalarga muvofiq o'z xatti-harakatlarini boshqarish, tartibga solish qobiliyatini talab qiladi. O'z-o'zini tartibga solish shaxsning ixtiyoriy namoyon bo'lishi sifatida pedagogning tashabbuskorlik, mustaqillik, mas'uliyat kabi professional shaxs xususiyatlarining tabiati va mexanizmini ochib beradi. Shaxsning ijodiy potentsialining ta'rifi sifatida quyidagilarni qabul qilish mumkin: bu yangi sharoitlarga mos ravishda harakat usullarini optimal ravishda o'zgartirishga imkon beradigan shaxsiy qobiliyatlar tizimining mavjudligi, shuningdek, uni aniqlaydigan bilim, ko'nikma, e'tiqod. faoliyat natijalari (yangilik, o'ziga xoslik, faoliyatni amalga oshirishga sub'ektning o'ziga xos yondashuvlari) va shaxsni ijodiy o'zini o'zi anglash va o'zini o'zi rivojlantirishga undash xususiyatidir.

Binobarin, pedagogning ijodiy salohiyati nafaqat shaxsning tabiiy resurslari va zahiralari, balki ijtimoiylashuv va uzluksiz ta'lim natijasida shaxsda shakllanadigan xususiyatlarni ham o'z ichiga oladi.

Pedagogik ijodkorlik turli darajalar bilan tavsiflanadi:

- tayyor tavsiflarni takrorlash darajasi, ya'ni, elementar o'zaro ta'sir darajasi. Pedagog mavjud fikr-mulohazalardan foydalanadi, uning natijalariga ko'ra o'z faoliyati ta'sirini tuzatadi, lekin u «qo'llanma bo'yicha», «shablon bo'yicha», boshqalarning tajribasiga ko'ra harakat qiladi;

- optimallashtirish darajasi -ijodkorlik pedagogga allaqachon ma'lum bo'lgan va keng qo'llaniladigan ta'lim mazmuni, usullari va shakllarini mohirona tanlash va maqsadga muvofiq kombinatsiyalashda, rejalashtirishda namoyon bo'ladi.

- evristik daraja, pedagog talaba bilan jonli muloqotning ijodiy imkoniyatlaridan to'liq foydalana olish darajasi;

- yuqori daraja (shaxsiy mustaqillik), guruh rivojlanishining o'ziga xos darajasi, talabalarning shaxs xususiyatlari, ijodiy individualliklarini hisobga olgan xolda tayyor texnologiyalardan to'liq mustaqillik asosida foydalanish bilan tavsiflanadi. Shaxs xususiyatlari rivojiga asosiy e'tibor qaratilgan eng yuqori daraja

Pedagogik mahorat - O'z kasbining mohir ustasi bo'lgan, yuksak darajada madaniyatli, o'z

fanini chuqur biladigan, yondash fanlar sohasini yaxshi tahlil eta oladigan, tarbiyalash va o'qitish uslubiyatini mukammal egallagan mutaxassis. Pedagogning mahorati uning ishlagan yillarining ko'pkamligiga, ya'ni ish stajiga bevosita bog'liq emas. Mahoratdan farqli o'laroq, pedagogik ijodkorlik («Pedagog mehnati psixologiyasi» kitobi muallifi A.K. Markova ta'kidlaganidek) har doim yangilikni izlash va topishdir: o'zi uchun (pedagogning pedagogik muammolarni hal qilishning yangi va variativ nostandart usullarini kashf etishi), yoki o'zi va boshqalar uchun (ma'lum pedagogik tajribani qayta tiklaydigan yangi original yondashuvlar, individual usullarni yaratish).

Pedagog (ijodkor yoki usta) doimo talabalar bilan hamkorlikda ijod qiladi

Bejizga emas, keyingi yillarda pedagogika fanida "Ijodiy mehnat qilayotgan pedagogning talabalari ijodiy rivojlangan bo'ladilar" degan gaplar o'rin oldi.

Ijodiy mehnat qiladigan pedagog o'zining shaxsiy fazilatlarini bilan talabalarda ijodiy faollikni rivojlantirishga yordam beradi. Bunday pedagogning fazilatlariga quyidagilar kiradi: ijodiy shaxsni shakllantirishga e'tibor berish (pedagogik yangicha faoliyat mazmuni, usullari, yangi shakllari va vositalarini ijtimoiy tanlash); pedagogik takt; hamdardlik qobiliyati; badiiylik; rivojlangan hazil tuyg'usi; kutilmagan, qiziqarli, paradoks savollar berish qobiliyati; ijodiy muammoli vaziyatlarni va echimlarini yaratish.

<p>Ijodkorlik darajasining belgilari:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • yangi bilimlar, usullar, texnikalarni egallash; • yangi bilimlar asosida o'z ishini qayta ko'rib chiqish; • yangi usullar, uslublar, shakllar, vositalarni ishlab chiqish; • usullar, uslublar, vositalarni o'zgartirish; • ilg'or tajribalardan samarali foydalanish qobiliyati; • nostandart vaziyatlarda muammoning original yechimini topish qobiliyati; • muayyan vaziyatga qarab strategiya va taktikani o'zgartirish qobiliyati. Ta'lim, tarbiya va rivojlantirishning yangi tizimini yaratishning eng yuqori darajasi.
<p>Ijodkorlik manbalari bo'lib xizmat qilishi mumkin:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • o'quv jarayonini tahlil qilish, muammolarini aniqlash; • hamkasblar tajribasini o'rganish; • ilmiy adabiyotlarni o'qish; • qiziqarli faktlar, fikrlar, mulohazalar kartotekasi ega bo'lish; • pedagog yozib oladigan va tahlil qiladigan bolalar savollarining mavjudligi ; • hamkasblar, do'stlar, o'quvchilar bilan muloqot qilish; • ishda bir-birini almashtiradigan, murakkablashib, yangilanib turadigan istiqbollar tizimi;
<p>Ijodiylik sharoitlari bo'lib xizmat qilishi mumkin:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jamoaning ma'naviy-psixologik iqlimi (mehr-oqibat muhiti, shaxsiy fikrini hurmat qilish, har bir pedagogning ijodiy izlanishi); • nostandart yechimlarni rag'batlantirish. Masalan: ijodiy ishlar tanlovlarini tashkil etish, ijod kunlari va haftaliklarini o'tkazish, uslubiy ko'rgazmalar tashkil etish, maxsus diplomlar ta'sis etish va boshqalar; • mehnatni ilmiy-ijodiy tashkil etish; • talabalarining umumiy madaniyatini, dunyoqarashini, ma'lumotlilikini boyitish; • Intellectual bagajni boyitish uchun bo'sh vaqtning bo'lishi; • moddiy ta'minot, moddiy baza; • tanqid erkinligi, ijodiy munozaralar o'tkazish; • pedagogning o'zini ifoda etish va o'zini tasdiqlashga bo'lgan ehtiyojidan foydalanish; • muassasa rahbarining ta'siri.

Pedagogik faoliyat, har qanday boshqa kabi, nafaqat miqdoriy o'lchov, balki sifat xususiyatlariga ega. Pedagogik ishning mazmuni va tashkil etilishini faqat pedagogning o'z faoliyatiga ijodiy munosabati darajasini aniqlash orqaligina to'g'ri baholash mumkin, bu uning o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erishishda o'z imkoniyatlarini qay darajada ro'yobga chiqarishini ko'rsatadi. Pedagogik faoliyatning ijodiy tabiati uning eng muhim ob'ektiv belgisidir. Buning sababi shundaki, pedagogik vaziyatlarning xilma-xilligi, ularning noaniqligi ulardan kelib chiqadigan muammolarni tahlil qilish va hal qilishda o'zgaruvchan yondashuvlarni talab qiladi.

V.I. Andreev ijodkorlikni inson faoliyatining bir turi sifatida belgilab, uni yaxlit jarayon sifatida tavsiflovchi bir qator xususiyatlarni qayd etadi:

- muammoli vaziyat yoki ijodiy topshiriqda ziddiyatning mavjudligi;
- jamiyat va shaxs rivojiga xizmat qiluvchi ijtimoiy va shaxsiy ahamiyat va progressivlik;
- ijodkorlik uchun ob'ektiv (ijtimoiy, moddiy) shart-sharoitlarning mavjudligi;
- ijodkorlik uchun sub'ektiv (shaxsiy fazilatlar - bilim, ko'nikma, ayniqsa, ijobiy motivatsiya, shaxsning ijodiy qobiliyatlari) zarur shart-sharoitlarining mavjudligi;
- jarayon yoki natijaning yangiligi va o'ziga xosligi.

Pedagogik faoliyat doimiy ijodkorlik jarayonidir. Ammo boshqa sohalaridagi (fan, texnika, san'at) ijodkorlikdan farqli o'laroq, pedagogning ijodi ijtimoiy qimmatli yangi, o'ziga xoslikni yaratishni maqsad qilib qo'ymaydi, chunki uning mahsuli doimo shaxsning rivojlanishidir. Albatta, ijodiy ishlaydigan pedagog va undan ham ko'proq novator pedagog o'zining pedagogik tizimini yaratadi, ammo bu ma'lum sharoitlarda eng yaxshi natijaga erishish vositasidir.

Ijodkorlik bir biridan farq qiladi. Bu shaxsning ijodiy salohiyati bilan bog'liq bo'lib, agar pedagog haqida gapiradigan bo'lsak, uning to'plangan ijtimoiy tajribasi, psixologik, pedagogik va fan bilimlari, yangi g'oyalari, ko'nikma va malakalar asosida shakllanadi, bu esa o'ziga xoslikni topish va yechimlar, innovatsion shakl va usullar va shu orqali o'z kasbiy funksiyalarining bajarilishini takomillashtirish, qo'llash imkonini beradi. Boshqa tomondan, tajriba shuni ko'rsatadiki, ijodkorlik faqat mehnatga fidokorona munosabatda bo'lgan, o'z kasbiy malakasini oshirishga, bilimlarni to'ldirishga va individual pedagoglarning ham, butun pedagoglar jamoasining ham tajribasini o'rganishga intiladigan kishilarda mavjud bo'ladi.

Har qanday shaxsning, shu jumladan pedagogning ijodiy salohiyati ijodiy shaxsning belgilari deb ataladigan bir qator shaxsiy xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, psixolog va pedagog olimlar bunday xususiyatlarning turli xil ro'yxatlarini beradilar. Ular insonning vaziyatlardagi muqobil variantlarni anglash va shakllantirish, birinchi qarashda aniq ko'ringan narsaga shubha qilish, yuzaki tavsiflardan qochish qobiliyatini ta'kidlaydilar; muammoni chuqur o'rganish va ayni paytda haqiqatdan uzoqlashish, kelajakni ko'rish qobiliyati; obro' olishga intilmaslik; tanish ob'ektni mutlaqo yangi nuqtai nazardan, yangi kontekstda ko'rish qobiliyati; faqat nazariy mulohaza qilishdan, qora va oqqa bo'linadigan hukmlardan voz kechish, yangilikni izlash maqsadida odatiy hayot tarzi va barqarorligidan uzoqlashishga tayyorlik xususiyatlarida namoyon bo'ladi.

Boshqa mualliflar ijodiy shaxsning belgilarini assotsiativlash qobiliyati bilan bog'laydilar (fikrlarni tez va erkin almashtirish qobiliyati, ongda tasvirlarni uyg'otish va ulardan yangi kombinatsiyalar yaratish qobiliyati); mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyati (uni tekshirishdan oldin ko'plab muqobil variantlardan birini tanlash, qarorlarni amalga oshirish qobiliyati); Xotiraning doimiy tayyorligi (yetarli darajada katta hajmdagi tizimlashtirilgan bilimlarni o'zlashtirish, bilimlarning tartiblilik va dinamikligi) va operatsiyani qisqartirish, keraksiz narsalarni umumlashtirish va bekor qilish qobiliyatining mavjudligida ko'radilar.

Uchinchi mualliflar shaxsni uning muhim xususiyati ijodkorlik, bajarilayotgan faoliyatni ijodiy jarayonga aylantirish qobiliyatini ijodiy deb hisoblaydilar.

Tashkilotchi ijodiy shaxs jamoada yangi g'oyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish qobiliyatini rivojlantirishning yuqori darajasiga egaligi bilan tavsiflanadi. Ana shunday insonlar rahnamoligida o'ziga xos ilmiy maktablar, ijodiy jamoalar yaratilmoqda. Ushbu turdagi odamlar yuqori energiya, xushmuomalalik, boshqalarni o'z irodasiga bo'ysundirish va ularni katta ijodiy muammolarni hal qilishga yo'naltirish qobiliyati bilan ajralib turadi.

Pedagogik ijodning namoyon bo'lish sohasi pedagogik faoliyatning tuzilishi bilan belgilanadi va uning barcha tomonlarini qamrab oladi: konstruktiv, tashkiliy, kommunikativ va gnostik. Biroq, pedagogik faoliyatda ijodkorlikni amalga oshirish uchun bir qator shartlar zarur bo'ladi:

- pedagog ijodining talabalar va boshqa pedagoglar ijodi bilan uyg'unligi;
- kechikkan natijalar va ularni bashorat qilish zarurati;
- ommaviy chiqish muhiti;
- standart pedagogik texnika va atipik vaziyatlarning doimiy o'zaro bog'liqligi zarurati.

Xulosa sifatida aytish mumkinki pedagogik ijod deganda o'zgaruvchan sharoitlarda pedagogik muammolarni hal qilish jarayoni tushuniladi. Tipik va nostandart vazifalarning son-sanoqsiz majmuini hal qilishga murojaat qilgan holda, pedagog, har qanday tadqiqotchi kabi, o'z faoliyatini evristik

qidiruvning umumiy qoidalariga muvofiq quradi: pedagogik vaziyatni tahlil qilish; natijani dastlabki ma'lumotlarga muvofiq loyihalash; taxmini sinab ko'rish va kerakli natijaga erishish uchun zarur bo'lgan mavjud vositalarni tahlil qilish; olingan ma'lumotlarni baholash; yangi vazifalarni shakllantirish asosida o'z faoliyatini amalga oshiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. Учебник для вузов. - СПб: Питер, 2000.
2. Горовая В.И., Антонова Н.А., Харченко Л.Н. Творческая индивидуальность учителя и её развитие в условиях повышения профессиональной квалификации. - Ставрополь: Сервисшкола, 2005.
3. Маркова А.К. Психология труда учителя. - М.: Просвещение, 1993.
4. Пастарнак М.П. Педагогическое творчество.
5. Педагогика и психология высшей школы. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2002.
6. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество. - М.: Академия, 2002.